

УДК 331.101.262:316.344.6-056.26(477)

*Олександр Мельник***КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ТРУДОВОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ
ІНВАЛІДІВ В УКРАЇНІ***Александр Мельник***КЛЮЧЕВЫЕ АСПЕКТЫ ТРУДОВОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ
ИНВАЛИДОВ В УКРАИНЕ***Oleksandr Melnik***KEY ASPECTS OF WORK SOCIALIZATION
DISABLED IN UKRAINE**

Проаналізовано актуальні проблеми процесу соціалізації осіб з обмеженими фізичними можливостями на ринку праці України. Виокремлено ключові ракурси розгляду цієї проблеми з позицій можливостей працевлаштування, умов праці, рівнів оплати праці, регіональних пропорцій. Проблему досліджено крізь призму поточних підходів до державного регулювання процесів трудової соціалізації інвалідів.

Ключові слова: інваліди; трудова соціалізація; ринок праці; зайнятість; підприємства громадських організацій інвалідів; пільги в оподаткуванні.

Рис.: 3. Табл.: 3. Бібл.: 11.

Проанализированы актуальные проблемы процесса социализации лиц с ограниченными физическими возможностями на рынке труда Украины. Выделены ключевые ракурсы рассмотрения данной проблемы с позиций возможности трудоустройства, условий труда, уровней оплаты труда, региональных пропорций. Проблему исследовано сквозь призму текущих подходов к государственному регулированию процессов трудовой социализации инвалидов.

Ключевые слова: инвалиды; трудовая социализация; рынок труда; занятость; предприятия общественных организаций инвалидов; льготы в налогообложении.

Рис.: 3. Табл.: 3. Библ.: 11.

The article analyzes the current problems of the socialization process of disabled persons in labor market in Ukraine. The author identifies the key aspects of this problem in the context of employment opportunities, working conditions, wages, and regional proportions. The problem is researched on the bases of analysis of current approaches to state regulation of work socialization disabled.

Key words: disabled; work socialization; labor market; employment; public organizations of disabled persons; tax benefits.

Fig.: 3. Tabl.: 3. Bibl.: 11.

JEL Classification: H550

Постановка проблеми. Євроінтеграційні вектори України не повинні носити виключно декларативний характер, а мають підкріплюватись реальними кроками з впровадження та культивування європейських цінностей в українському суспільстві комплексно і системно. Пріоритетом розвитку країн Європейського Союзу є розбудова об'єднаної Європи із забезпеченням рівних прав і можливостей для всіх категорій громадян безвідносно їх соціального статусу, стану здоров'я, політичних чи релігійних поглядів, національності. З цього погляду можемо виокремити актуальну для України проблему соціалізації осіб з обмеженими фізичними можливостями. Причому особливий акцент необхідно робити на підтримку, соціалізацію, адаптацію цієї категорії населення саме в реальному секторі економіки. Першочергово йдеться про працевлаштування осіб з обмеженими фізичними можливостями з гарантуванням гідної оплати праці та створенням спеціалізованих умов на робочому місці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичну основу дослідження становлять наукові праці таких вітчизняних учених: Д. Богині, О. Грішнєвої, А. Заярнюка, А. Колота, Я. Крушельницької, Е. Лібанової, Л. Лисогора, Ю. Маршавіна, І. Петрової, В. Савченко, Т. Семикіної, а також М. Авраменка, А. Іпатова, Т. Кір'яна, Л. Колешні, П. Коропця, Ю. Кулікова, В. Онікієнка, О. Палія, І. Терюханової, А. Шевцова, Л. Яскала та ін. Разом із цим проблеми державної підтримки процесу соціалізації людей з обмеженими фізичними можливостями потребують суттєвого наукового опрацювання, що, у свою чергу, обумовлює доцільність моніторингу стану і позицій цієї категорії населення на ринку праці зокрема та в національній економіці в цілому.

Постановка завдання. Метою статті є визначення ключових аспектів трудової соціалізації осіб з обмеженими фізичними можливостями в Україні. Завданнями статті є

різнобічне дослідження проблем соціалізації інвалідів у реальному секторі економіки України; аналіз поточного стану ринку праці інвалідів; визначення векторів державної підтримки, регулювання процесів їх соціалізації.

Виклад основного матеріалу. Питання створення прийнятних соціально-економічних умов соціалізації осіб з обмеженими фізичними можливостями має розглядатись, базуючись на принципах рівності, комплексності, системності та цілісності з кількох логічно пов'язаних ракурсів. *Перший* – врахування потребує факт достатньо великої кількості осіб з фізичними обмеженнями в Україні – значно більше 2,5 млн осіб. Загалом, варто відзначити, що статистичний аналіз демонструє значні показники чисельності інвалідів у державі (рис. 1). Кількість людей з обмеженими можливостями в Україні зросла з 2597,5 тис. осіб у 2001 р. до 2614,1 тис. осіб у 2016 р. Так, згідно з даними Міністерства соціальної політики, Державної служби статистики, Міністерства охорони здоров'я і Пенсійного фонду України, станом на 2016 р. на тисячу населення припадає 61 інвалід (проти 53 – у 2006 р.) [11].

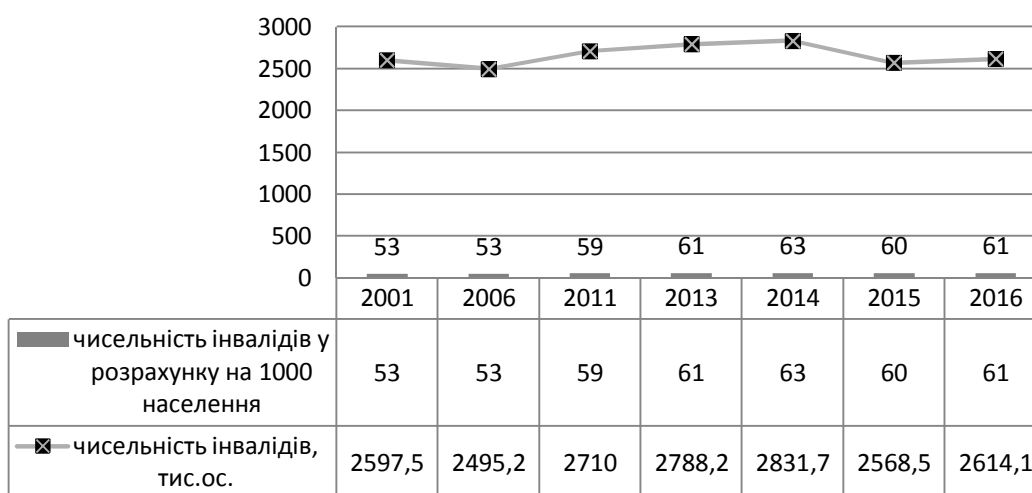

Рис. 1. Динаміка чисельності осіб з обмеженими фізичними можливостями в Україні
Джерело: побудовано автором на основі [9; 11].

Структурно чисельність інвалідів в Україні станом на 2016 р. представлена на рис. 2. За статистичною інформацією Міністерства охорони здоров'я України, із 2614,1 тис. осіб з обмеженими можливостями 153,5 тис. осіб є дітьми-інвалідами, що становить близько 5,87 % [11]. У цілому ж по країні:

- 8,7 % – осіб, визнаних у 2015 р. інвалідами, відносяться до категорії інвалідів з дитинства;
- 85,5 % – визнані інвалідами від загального захворювання;
- 4,4 % – визнані інвалідами з числа військовослужбовців;
- 1,4 % – визнані інвалідами від нещасного випадку на виробництві та через професійні захворювання [11].

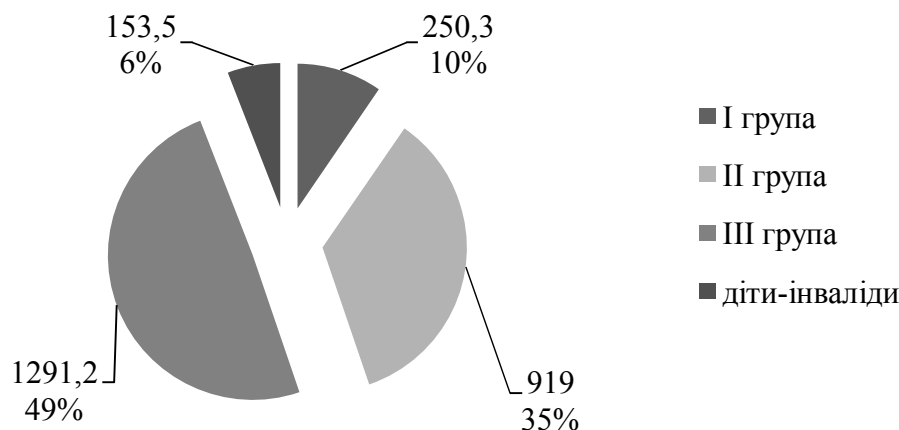

Рис. 2. Структура інвалідів в Україні за групами, 2016 р., осіб

Джерело: побудовано автором на основі [11].

З огляду на складну соціально-економічну ситуацію, проблеми геополітичного становища і перманентність стану політичної й економічної нестабільності в Україні, на нашу думку, необґрунтованим є неповне задіяння наявного трудового потенціалу в економічній діяльності, у формуванні валового внутрішнього продукту країни [3; 10]. Більше того, незалучення категорії осіб з обмеженими можливостями до суспільно корисної праці у сфері матеріального виробництва чи невиробничій сфері, як наслідок, лягає тягарем на державний бюджет – у плані фінансування заходів із соціального захисту і здійснення відповідних соціальних виплат зазначеним особам [4; 6; 7].

Другий ракурс досліджуваної проблеми, що нині особливо гостро постає і, відповідно, вимагає першочергового врегулювання – працевлаштування осіб з обмеженими фізичними можливостями. Слід підкреслити те, що вітчизняний ринок праці характеризується нестабільністю, обумовленою мінливим соціально-економічним і політичним середовищем, що супроводжується у тому числі проблемами безробіття, наявністю зарплатної диференціації між професійними групами працівників, сферами економічної діяльності, регіонами [1]. Ці ж проблеми, проте у більшому ступені складності, проявляються і під час аналізу стану ринку праці осіб з обмеженими фізичними можливостями [2].

За офіційними даними Державної служби зайнятості України, у 2015 р. 11 912 осіб інвалідів, які не досягли пенсійного віку, були працевлаштовані (для порівняння: у 2013 р. – 12 182 особи). У регіональному розрізі (табл. 1) лідерами за чисельністю працевлаштованих інвалідів, які не досягли пенсійного віку, у 2015 р. виявились: Дніпропетровська (1026 осіб), Львівська (839 осіб) і Вінницька (776 осіб) області. Найгірші показники працевлаштування цієї категорії громадян в аналізованому періоді продемонстрували Луганська (187 осіб), Закарпатська (200 осіб) і Чернівецька (204 особи) області. Поряд із цим обчислення темпу приросту (2015 р. відносно базового 2013 р.) засвідчує найбільше скорочення по Луганській (зменшення на 68,25 %) і Донецькій (на 54,3 %) областях. Натомість позитивний темп приросту чисельності працевлаштованих інвалідів продемонстрували м. Київ (32,48 %), Київська (31,06 %) і Житомирська (29,35 %) області [11].

Таблиця 1

Чисельність працевлаштованих інвалідів, які не досягли пенсійного віку, за рік (осіб)

Реґіон	2013 рік	2014 рік	2015 рік	Темп приросту 2015 р. до 2013 р., %
Україна	12 182	11 799	11 912	-2,22
АРК	342	–	–	–
Вінницька	643	749	776	20,68
Волинська	294	314	355	20,75
Дніпропетровська	823	935	1026	24,67
Донецька	906	642	414	-54,30
Житомирська	511	658	661	29,35
Закарпатська	238	209	200	-15,97
Запорізька	633	633	684	8,06
Івано-Франківська	327	262	331	1,22
Київська	293	338	384	31,06
Кіровоградська	345	342	328	-4,93
Луганська	589	291	187	-68,25
Львівська	669	791	839	25,41
Миколаївська	306	352	314	2,61
Одеська	485	464	451	-7,01
Полтавська	474	500	571	20,46
Рівненська	443	538	487	9,93
Сумська	323	354	380	17,65
Тернопільська	438	388	310	-29,22
Харківська	701	655	678	-3,28
Херсонська	267	289	292	9,36
Хмельницька	656	641	649	-1,07
Черкаська	639	585	661	3,44
Чернівецька	159	206	204	28,30
Чернігівська	397	410	424	6,80
м. Київ	231	253	306	32,47
м. Севастополь	50	–	–	–

Джерело: складено автором на основі [8; 11].

З вищепроаналізованого випливає *третій ракурс* проблеми соціалізації осіб з фізичними обмеженнями – оплата праці. Розмір середньомісячної заробітної плати інвалідів в еквіваленті повної зайнятості у третьому кварталі 2016 р. становив 2 527,4 грн (проти 3395,8 грн середньої заробітної плати інших категорій працівників), що є зростанням на 11 % у порівнянні з початком 2016 р. Деталізована інформація по середньомісячній заробітній платі працівників підприємств, громадських організацій інвалідів, що отримали дозвіл на право користування пільгами з оподаткування, з конкретизацією даних окремо по групі робітників з інвалідністю, представлена в табл. 2 [5].

Таблиця 2

Розмір середньомісячної заробітної плати в еквіваленті повної зайнятості, грн

Назва громадської організації інвалідів	2014 рік		2015 рік		2016 рік	
	працівників	інвалідів	працівників	інвалідів	працівників	інвалідів
УТОС	2533,7	1710,8	2854,1	1916,5	3345,8	2154,6
УТОГ	2354,6	1781,7	3029,8	2327,0	3193,3	2531,6
ВОІ СОІУ	2995,4	2361,6	2954,8	2967,0	4010,3	3164,5
ВГО УСІ	2144,1	2404,5	3463,7	2654,7	5566,7	3528,6
Інші	2450,7	2675,6	2692,2	2889,4	3280,7	3273,6
Усього	2519,7	1936,0	2949,1	2274,7	3395,8	2527,4

Джерело: [5].

Третій ракурс проблеми соціалізації інвалідів в Україні розкривається також у регіональних диспропорціях в оплаті праці цієї категорії працівників. У 2016 р. до п'ятірки лідерів серед областей країни за рівнями оплати праці людей з обмеженими фізичними

можливостями ввійшли: Кіровоградська область (5175,1 грн), Черкаська область (3997,8 грн), Дніпропетровська область (3394 грн), Київська область (2712,9 грн), Рівненська область (2557 грн), для яких характерно перевищення середнього рівня заробітної плати інвалідів над середньоукраїнським рівнем [5].

В аналізованому контексті ще одним фактором, що потребує врахування при дослідженні проблеми соціалізації осіб з обмеженими фізичними можливостями, є заборгованість із виплати заробітної плати. Сумарна величина заборгованості у 2016 р. на підприємства, громадських організаціях інвалідів досягла 9687,4 тис. грн. Структурно ця сума представлена таким чином:

- 53,8 % – підприємства УТОГ;
- 44,1 % – підприємства УТОС;
- 0,8 % – підприємства ВОІ СОТУ;
- 0,6 % – підприємства ВГО УСІ [5].

Згідно з підготовленою Міністерством соціальної політики «Інформаційною довідкою про основні соціально-економічні показники діяльності підприємств, громадських організацій інвалідів, що отримали дозвіл на право користування пільгами з оподаткування», найбільші по країні рівні заборгованості з виплати заробітної плати інвалідам станом на кінець 2016 р. мали:

- Ужгородське учбово-виробниче підприємство № 2 (3061,1 тис. грн);
- Ужгородське ВП «Синевір» УТОГ (2068,7 тис. грн);
- Мукачівське УВП УТОС (1926 тис. грн);
- ПОГ «Мукачівське УВП № 2 УТОС» (1630,9 тис. грн) [5].

Четвертий ракурс досліджуваного питання соціалізації осіб з обмеженими фізичними можливостями полягає у визначенні сприятливих умов реалізації цього процесу. Насамперед йдеться про пристосування кожного конкретного робочого місця під специфічні потреби працівників-інвалідів. Нерідко це вимагає додаткових інвестицій, через що підприємці не демонструють високої зацікавленості у робітниках такої категорії. Звідси логічно випливає важливість залучення держави – зокрема, в напрямі розробки дієвих механізмів, щоб стимулювали попит роботодавців на працівників з категорії осіб з обмеженими фізичними можливостями.

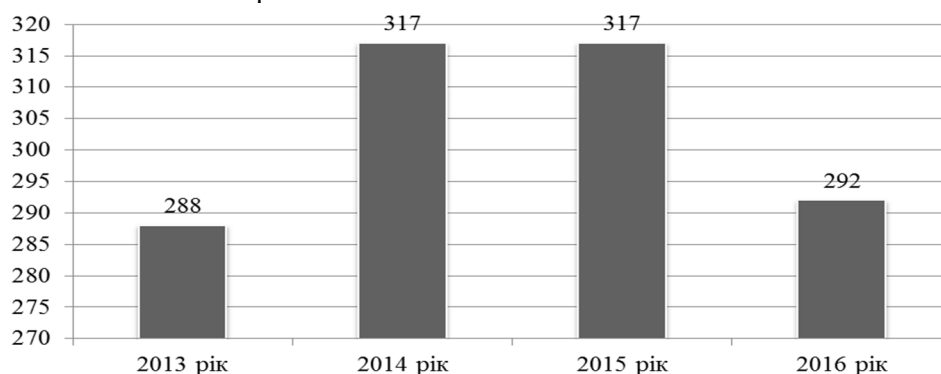

Рис. 3. Динаміка кількості підприємств, громадських організацій інвалідів в Україні, що отримали дозвіл на право користування пільгами з оподаткування

Джерело: побудовано автором на основі [5].

Станом на кінець 2016 р., за даними Міністерства соціальної політики, в Україні налічувалось 292 підприємства, громадські організації інвалідів, що мали дозвіл на право користування пільгами з оподаткування (рис. 3). Сукупно на цих підприємствах було задіяно 11 275 працівників, у тому числі 7014 інвалідів (табл. 3). Причому чітко простежується тенденція до скорочення чисельності працівників з інвалідністю, що відбувається на фоні скорочення кількості подібних підприємств та організацій. Останнє по-

яснюється, по-перше, припиненням діяльності певної її частки; по-друге, закінченням терміну дозволів на право користування податковими пільгами [5].

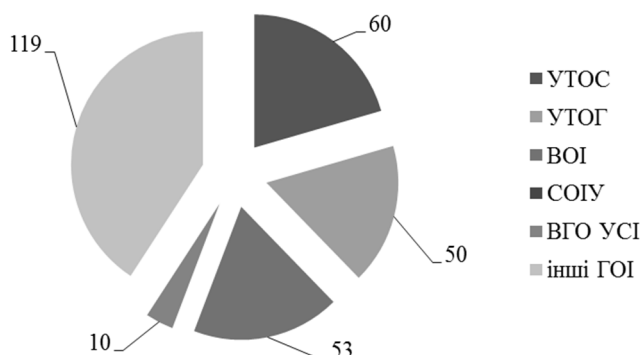

Рис. 3. Структура підприємств, громадських організацій інвалідів (ГОІ), що отримали дозвіл на право користування пільгами з оподаткування, в Україні

Джерело: побудовано автором на основі [5].

Таким чином, за четвертим ракурсом проблеми соціалізації в національній економіці України можемо виокремити чотири ключові вектори державної підтримки і регулювання:

- підтримка діяльності підприємств та громадських організацій інвалідів;
- сприяння працевлаштуванню осіб з обмеженими фізичними можливостями в реальному секторі економіки;
- створення належних умов праці осіб з інвалідністю на робочих місцях;
- гарантування гідного рівня оплати праці інвалідів.

Таблиця 3

Чисельність зайнятих на підприємствах, громадських організаціях інвалідів, що отримали дозвіл на право користування пільгами з оподаткування, в Україні

Назва	2014 рік		2015 рік		2016 рік	
	усіх працівників	у т. ч. інвалідів	усіх працівників	у т. ч. інвалідів	усіх працівників	у т. ч. інвалідів
УТОС	6245	3938	5854	3715	5527	3532
УТОГ	3854	2320	3525	2150	3562	2112
ВОІ						
СОІУ	796	472	601	364	612	370
ВГО УСІ	265	157	227	130	130	75
Інші	1618	1037	1536	984	1445	925
Усього	12 778	7924	11 743	7343	11 275	7014

Джерело: складено автором на основі [5].

Згідно з чинним законодавством державний регулюючий вплив в аналізованому контексті охоплює надання податкових пільг роботодавцям, які працевлаштовують інвалідів, та укладення договорів з підприємствами громадських організацій інвалідів на поставку товарів, робіт, послуг за державні кошти. Так, за третій квартал 2016 р. було отримано податкових пільг на суму 133,8 млн грн, переважна частка яких припала на пільги по податку на додану вартість (загалом 98,3 млн грн), а також по податку на прибуток (23,2 млн грн) і по платі за землю (12,3 млн грн). Протягом вказаного періоду, крім цього, було отримано 36 млн грн соціально-економічних гарантій по сплаті єдиного соціального внеску [5].

Стосовно державних замовлень на підприємствах громадських організацій інвалідів варто відзначити, що наприкінці 2016 р. (третій квартал) було укладено договір на поставку товарів, робіт, послуг на суму 75,9 млн грн. У регіональному розрізі ситуація по Україні виглядає таким чином: за державні кошти укладено договорів:

- найбільше у:
 - Львівській області (23,4 млн грн);

- Одеській області (15,8 млн грн);
- м. Києві (10,8 млн грн);
- Дніпропетровській області (7 млн грн);
- Кіровоградській області (5,3 млн грн);
- Волинській області (3,8 млн грн);

2) найменше у:

- Херсонській області (5,8 млн грн);
- Чернівецькій області (10,7 млн грн);

3) не укладено договорів за державні кошти у:

– Вінницькій, Рівненській, Луганській, Донецькій, Київській, Сумській, Тернопільській областях [5].

Отже, можемо відзначити суттєві диспропорції в умовах соціалізації осіб з обмеженими фізичними можливостями, що особливо яскраво проявляються при здійсненні компаративного аналізу по регіонах. З огляду на це одним із ключових завдань державного регулювання в аспекті сприяння соціалізації інвалідів у національній економіці є згладжування нерівностей і мінімізація розривів у рівнях забезпечення цієї категорії громадян передумовами та факторами інтеграції в економічну діяльність на мезоекономічному рівні.

Крім вищепроаналізованого, можна виокремити *п'ятий ракурс* проблеми трудової соціалізації інвалідів – узгодженість діяльності різних стейкхолдерів при виваженому й оптимізованому державному регулюванні протікання цих процесів. Йдеться про досягнення консенсусу, збалансованості інтересів усіх зацікавлених суб'єктів:

– осіб з обмеженими фізичними можливостями – зокрема, їх прагнення працевлаштуватися на належно оснащеному спеціалізованому робочому місці з гідною оплатою та задовільними умовами праці;

– роботодавців – зокрема, підприємств і громадських організацій інвалідів завдяки створенню системи стимулів для найму цієї категорії населення при збереженні зростаючих тенденцій нарощування обсягів виробництва та підвищення рівня прибутковості економічної діяльності;

– державного сектору – зокрема, з позицій регулювання та сприяння оперативній соціалізації осіб з інвалідністю на національному та регіональних ринках праці при оптимізації підходів до соціального захисту інвалідів відповідно до європейських стандартів і кращих апробованих світових практик.

В українських реаліях цей ракурс досліджуваної проблеми нерідко виявляється ключовим, зводячи нанівець деякі позитивні реформи та нівелюючи позитивний вплив вжитих заходів. Більше того, він обтяжується надмірною бюрократизацією та корупційністю, що можуть проявлятися на мікро-, мезо- та макрорівнях. На нашу думку, досягнення синергетичних ефектів від реалізації заходів з активізації трудової соціалізації інвалідів можливе лише на основі узгодження інтересів, діяльності та задіяння потенціалів усіх зацікавлених сторін.

На наш погляд, комплексність, системність і цілісність дослідження проблеми соціалізації інвалідів не можна обмежувати виключно економічною площиною – аналізом стану відповідного сегмента ринку праці України з розглядом становища і позицій інвалідів на ньому. У сучасних умовах розвитку економіки знань і формування інформаційної економіки конкурентоспроможність будь-якого працівника визначається рівнем його освіти, кваліфікації, професійного досвіду. Через це актуалізується доречність виокремлення *ще одного ракурсу* – професійної підготовки осіб з обмеженими фізичними можливостями – саме завдяки якому закладаються передумови та формуються фактори конкурентоспроможності особи на ринку праці.

Висновки. Статистико-економічний аналіз параметрів соціалізації осіб з обмеженими фізичними можливостями в реальному секторі економіки дозволив виявити проблеми,

що потребують вирішення на загальнодержавному рівні. Першочерговою та очевидною є група проблем, пов'язаних з працевлаштуванням інвалідів, багатоаспектність якої проявляється як у недостатності релевантних робочих місць, так й у складності створенні безпосередньо на робочому місці належних умов праці для інвалідів. Проведена аналітична характеристика продемонструвала наявність регіональних диспропорцій у рівнях зайнятості, оплати праці осіб з інвалідністю та в потужностях діяльності підприємств громадських організацій інвалідів.

Державне регулювання процесів соціалізації осіб з обмеженими фізичними можливостями варто спрямовувати, з одного боку, на забезпечення соціального захисту цієї групи осіб, а з іншого – на стимулювання їх зайнятості. Під останнім розуміється комплекс заходів з імплементації на державному та регіональному рівнях дієвих стимулів для роботодавців щодо працевлаштування інвалідів, створення найбільш прийнятних умов праці та гідної оплати праці. Активізація і полегшення процесів соціалізації осіб з обмеженими фізичними можливостями в соціально-економічних реаліях України вимагає консолідації зусиль державного, підприємницького, неприбуткового й освітнього секторів на засадах рівності, інклюзії та збалансованості.

Список використаних джерел

1. Гаврюшенко Г. Працевлаштування осіб з обмеженими фізичними можливостями: світовий досвід та пропозиції щодо його запровадження в Україні / Ганна Гаврюшенко // Соціальний захист. – 2005. – № 11. – С. 27–28.
2. Дерев'янюк С. Соціально-економічне становище інвалідів в Україні та проблеми їх соціального захисту за умов трансформаційної економіки / С. Дерев'янюк // Україна: аспекти праці. – 2005. – № 4. – С. 12–16.
3. Заярнюк О. В. Діагностика мотивів зайнятості осіб з функціональними обмеженнями / О. В. Заярнюк // Сучасні економічні перспективи в умовах сталого розвитку : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (16-17 лютого 2007) / відп. ред. О. М. Барно. – Кіровоград : Вид-во КФ ВНЗ ВМУРОЛ «Україна», 2007. – С. 44–49.
4. Заярнюк О. В. Оцінка практичної реалізації прав соціального захисту інвалідів в Україні / О. В. Заярнюк // Соціальна політика: принципи и методы реализации в контексте мирового опыта : материалы II Международной научно-практической конференции (3-5 ноября 2011 г., Симферополь). – Симферополь : Крымский институт бизнеса, 2011. – С. 50–54.
5. Інформаційна довідка про основні соціально-економічні показники діяльності підприємств, організацій громадських організацій інвалідів, що отримали дозвіл на право користування пільгами з оподаткування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.msp.gov.ua>.
6. Кір'ян Т. Рівень та можливості використання праці інвалідів на підприємствах окремих сфер економічної діяльності / Тетяна Кір'ян // Україна: аспекти праці. – 2008. – № 2. – С. 13–19.
7. Колешня Л. Інтеграція людей з інвалідністю у сферу праці: перспективи і напрями / Л. Колешня, В. Пасічник // Україна: аспекти праці. – 2009. – № 7. – С. 20–24.
8. Офіційний сайт Державної служби зайнятості України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dcz.gov.ua>.
9. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
10. Семикіна М. В. Соціально-економічна мотивація праці: методологія оцінки ефективності та принципи регулювання / М. В. Семикіна ; відп. ред. В. В. Онікієнко. – Кіровоград : ПВЦ «Мавік», 2004. – 124 с.
11. Соціальний захист населення України [Електронний ресурс] : статистичний збірник / Державна служба статистики України. – К., 2016. – 124 с. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

References

1. Havriushenko, H. (2005). Pratsyevlashtuvannia osib z obmezhenymy fizychnymy mozhlyvostiamy: svitovi dosvid ta propozyzii shchodo yoho zaprovadzhennia v Ukraini [Employment of people with disabilities: international experience and proposals for its implementation in Ukraine]. *Sotsialnyi zakhyst – Social Protection*, no. 11. pp. 27–28 (in Ukrainian).
2. Derevianko, S. (2005). Sotsialno-ekonomichne stanovyshe invalidiv v Ukraini ta problemy yikh sotsialnoho zakhystu za umov transformatsiinoi ekonomiky [The socio-economic situation of

disabled people in Ukraine and the problems of social security in the conditions of transformation economy]. *Ukraina: aspekty pratsi – Ukraine: aspects of labor*, no. 4. pp. 12–16 (in Ukrainian).

3. Zaiarniuk, O.V. (2007). Diahnostyka motyviv zainiatosti osib z funktsionalnymy obmezheniamy [Diagnosis reasons of employment of disabled people]. Proceeding from *I Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia “Suchasni ekonomichni perspektyvy v umovakh staloho rozvytku” – The First International Scientific and Practical Conference “Modern economic prospects in terms of sustainable development”* (ed. O.M. Barno). Kirovohrad: Vyd-vo KF VNZ VMURoL “Ukraina”, pp. 44-49 (in Ukrainian).

4. Zaiarniuk, O.V. (2011). Otsinka praktychnoi realizatsii prav sotsialnoho zakhystu invalidiv v Ukraini [Evaluation of the practical implementation of social protection of invalids in Ukraine]. Proceeding from *II Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia “Sotsialnaia politika: printsipy i metody realizatsii v kontekste mirovogo opyta” – The Second International Scientific and Practical Conference “Social policy: Principles and methods in the context of the Peace Implementation Experience”* (3-5 November, 2011, Simferopol). Simferopol, Crimean Institute of business, pp. 50–54 (in Ukrainian).

5. *Informatsiina dovidka pro osnovni sotsialno-ekonomichni pokaznyky diialnosti pidpriemstv, orhanizatsii hromadskykh orhanizatsii invalidiv, shcho otrymaly dozvil na pravo korystuvannia pilhamy z opodatkuvannia [Background of the main socio-economic indicators of enterprises and organizations of public organizations of disabled persons who have received permission to use tax-exempt status]*. Retrieved from <http://www.msp.gov.ua>.

6. Kirian, T. (2008). Riven ta mozhlyvosti vykorystannia pratsi invalidiv na pidpriemstvakh okremykh sfer ekonomichnoi diialnosti [The level and employment opportunities to the disabled individual business sectors of economic activity]. *Ukraina: aspekty pratsi – Ukraine: aspects of labor*, no. 2. pp. 13–19 (in Ukrainian).

7. Kolieshnia, L., Pasichnyk, V. (2009). Intehratsiia liudei z invalidnistiu u sferu pratsi: perspektyvy i napriamy [The integration of people with disabilities in employment: Prospects and Directions]. *Ukraina: aspekty pratsi – Ukraine: aspects of labor*, no. 7. pp. 20–24 (in Ukrainian).

8. *Ofitsiynyi sait Derzhavnoi sluzhby zainiatosti Ukrainy [State Employment Service of Ukraine]*. Retrieved from <http://www.dcz.gov.ua>.

9. *Ofitsiynyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>.

10. Semykina, M.V., Onikiienko, V.V. (ed.) (2004). *Sotsialno-ekonomichna motyvatsiia pratsi: metodolohiia otsinky efektyvnosti ta pryntsypy rehuliuвання [Socio-economic motivation of labor: efficiency assessment methodology and principles of regulation]*. Kirovohrad (in Ukrainian).

11. *Sotsialnyi zakhyst naseleння Ukrainy: statystychnyi zbirnyk [Social protection Ukraine: Statistical Yearbook]* (2016). Retrieved from www.ukrstat.gov.ua.

Мельник Александр Григорович – здобувач, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14027, Україна).

Мельник Александр Григорьевич – соискатель, Черниговский национальный технологический университет (ул. Шевченко, 95, г. Чернигов, 14027, Украина).

Melnik Oleksandr – PhD student, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenka Str., 14027 Chernihiv, Ukraine).

E-mail: o_melnyk@meta.ua